

מוזיאון האצ"ל בתש"ח – מערך הדרכה למורי השל"ח

כתובת: גן צ'רלס קלור, טיילת ת"א-יפו, סמוך ל: -רח' נחום גולדמן 15

שעות פעילות: ימים א'-ה' 08:00-16:00

טלפון: 03-5172044

דוא"ל: Etzel48_museum@mod.gov.il

ההליכה בתצוגת המוזיאון הינה באופן מעגלי וכרונולוגי

האצ"ל תחילת הדרך - רקע כללי

הארגון הצבאי הלאומי בארץ ישראל נוסד בירושלים ביום כ"ג בניסן תרצ"א (10 באפריל 1931). לאחר מאורעות תרפ"ט (1929) ובמיוחד לאחר הטבח בחברון ובצפת, נוצרו חילוקי דעות בארגון ה"הגנה", על הדרכים להתמודד עם הטרור הערבי.

באביב 1931, פרשה קבוצת חברים בראשותו של מפקד ה"הגנה" במחוז ירושלים, אברהם תהומי ("גדעון") והקימה ארגון מקביל שנקרא תחילה בשמות: "ארגון ב'", "הגנה ב'" ותוך זמן קצר נודע בשמו: "הארגון הצבאי הלאומי בארץ ישראל" - אצ"ל. השם שניתן לארגון החדש זמן קצר לאחר הקמתו, בא לציין את אופיו הצבאי לעומת זה של משמרות מקומיות של ה"הגנה"; וכן להעניק לו צביון כללי יישובי ולא מעמדי או פוליטי. הפרישה משורות ה"הגנה" לא הייתה קלה - לא נפשית ולא ארגונית. מה שהכריע, בסופו של דבר, הייתה המסקנה אליה הגיעו לאחר דיון ממושך, כי ה"הגנה" לא תפקדה כמצופה ממנה במאורעות הדמים של שנת תרפ"ט (1929).

בגליון ב' של "המצודה" פורסם, לראשונה, שירו של "יאיר", "חיילים אלמונים", שהוקדש גם הוא לזכר הגיבורים הידועים והאלמונים של ימי תרפ"ט. הפך מיד להמנון הארגון והיה מושר במפקדים ובהזדמנויות חגיגיות. עם הפילוג השני בשורות האצ"ל, בתחילת מלחמת העולם השנייה, הפך שירו של אברהם שטרן ("יאיר") ממקימי מחתרת לחי"י (לוחמי חירות ישראל) ומפקדו הראשון, להמנון לחי"י ואילו "שיר בית"ר" של זאב ז'בוטינסקי, שנכתב באותה שנה תרצ"ב (1932), הפך להיות המנון האצ"ל. האצ"ל אימץ מ"שיר בית"ר את הבית האחרון - "תגר-על כל מעצור ומיצר" - להמנונו עד להתפרקותו במהלך שנת תשי"ח והצטרפות לוחמיו לשורות צה"ל.

בשנותיו הראשונות (1931 - 1937), עסק הארגון בעיקר בגיוס חברים ובאימונם, ברכישת אמצעי לחימה ובהערכות למניעת התקפות של כנופיות ערביות על הישוב היהודי. ב-1936 נערך בפאריס הסכם בין אברהם תהומי מפקד האצ"ל, לבין זאב ז'בוטינסקי ראש בית"ר, יו"ר מפלגת הצה"ר (הסתדרות הציונים הרביזיוניסטים) ונשיא הצ"ח (הסתדרות ציונית חדשה). לפי הסכם זה קיבל תהומי את הפקוד על הארגון מידי זאב ז'בוטינסקי כדי לנהלו ברוח הוראותיו. כך הפך ז'בוטינסקי להיות מצביא האצ"ל.

מהגנה להתקפה

ב-1937, בעיצומם של מאורעות הדמים (1936-1939), כמחצית מחברי האצ"ל חזרו לשורות ה"הגנה". הנותרים, רובם חברי בית"ר, בפיקודו של מפקד האצ"ל, דוד רזיאל (האלוף בן-ענת), המשיכו לקיים את המסגרת של תגובה נגד הפורעים הערביים וזאת בניגוד לקו ה"הבלגה" שנקטה ה"הגנה". בפעולות אלו של הארגון נדחקו, לראשונה, הכנופיות הערביות לפינה. היוזמה, גורם ההפתעה, המקום והעיתוי נקבעו על ידי הארגון והתוצאות מבחינת הערבים היו חמורות: איבוד הביטחון העצמי, אבידות גדולות וחוסר אמון של האוכלוסייה הערבית בהנהגת הכנופיות.

פרוץ מלחמת העולם השנייה, הפילוג השני ומוות ז'בוטינסקי

עם פרסום "הספר הלבן" השלישי (מאי 1939), החל האצ"ל בפעולות יזומות נגד מוסדות השלטון הבריטי. הסיבה לכך היא, הטלת גזירות שעיקרן: חסימת שערי הארץ בפני עליה יהודית, הגבלות על מכירת קרקעות ליהודים ומסירת השלטון בארץ לידי הערבים ב-1949. (זאת, בנוסף לעבר הירדן המזרחי, שהיה חלק מארץ ישראל (פלשתינה) המנדטורית ונמסרה לערבים ב-1922).

בפרוץ מלחמת העולם השנייה (ספטמבר 1939), הפסיק הארגון את הפעולות נגד השלטון הבריטי והתייצב לימין בריטניה נגד האויב המשותף - גרמניה הנאצית. על רקע זה פרשו מן האצ"ל, בקיץ 1940, המתנגדים למדיניות זו של שיתוף פעולה עם הבריטים, כל עוד שערי הארץ נעולים, והקימו בראשותו של אברהם שטרן שיקרא בהמשך לח"י.

רבים מחברי האצ"ל התגייסו ליחידות הבריטיות. מפקד הארגון, דוד רזיאל, נשלח למשימות מודיעין וחבלה בעיראק. במהלך ביצוע משימתו, ביום כ"ג באייר תש"א (20 במאי 1941) הוא נהרג בהתקפה אווירית של מטוס גרמני. יום נפילתו הוא יום הזיכרון השנתי עם חללי הארגון הצבאי הלאומי.

פעולות ומרד

ב-1943 נטל מנחם בגין, את הפיקוד מידי יעקב מרידור. בפברואר 1944 הכריז האצ"ל על מרד נגד השלטון הבריטי, וזאת על רקע הידיעות שהגיעו לישוב על ממדי השואה והחורבן שפקדו את עם ישראל, הפקרת מיליוני יהודים לגורלם והמשך מדיניות ה"ספר הלבן". באותה עת ניתן כבר לצפות לניצחון בעלות הברית. האצ"ל תקף את מוסדות השלטון הבריטי, תחילה פעל נגד מוסדות שלטון אזרחיים ולאחר מכן גם נגד יעדים צבאיים, והטיל על עצמו מגבלות שונות למזעור הנפגעים.

פעולות האצ"ל לא זכו להסכמה של הנהגת היישוב הרשמי, והם נקטו נגד ארגוני המחתרת, אותם כינו, ה"פורשים" צעדים חריפים. הצעדים כללו: גירוש מבתי הספר וממקומות העבודה, חטיפה, עינויים והסגרה למשטרה הבריטית. תקופה זו, המכונה "הסזון", עונת הצייד בצרפתית (אוקטובר 1944 - אוקטובר 1945), פגעה בהיקף הפעילות של הארגון ורבים מחברי האצ"ל נאסרו והועברו למחנות המעצר באפריקה. מפקד האצ"ל, מנחם בגין, נתן הוראה לא להגיב. "לא תהיה מלחמת אחים", הוא הכריז.

היכולת המבצעית של האצ"ל והמשך מדיניות "הספר הלבן", הולידו שיתוף פעולה בין המחתרות: "הגנה", אצ"ל ולח"י והוקמה תנועת המרי העברי (אוקטובר 1945 - אוגוסט 1946). שבה פעלו כל הארגונים נגד שלטונות המנדט תחת פקוד משותף.

במלחמת העצמאות, לוחמיו פעלו במערכה לשחרור צפת, חיפה, יפו, בכיבוש כפרים ערביים בהרי מנשה, בהגנת ירושלים, בכיבוש שטחים ערביים ובהתקפה על רמלה, אשדוד, יבנה, יהודיה, ראש העין ועוד. בירושלים שגורלה המדיני טרם הוכרע, שמר האצ"ל על מסגרתו העצמאית עד לשלהי ספטמבר 1948. עם הקמת מדינת ישראל השתלב האצ"ל בצה"ל ולוחמיו הטמיעו את מורשת הקרב שלהם במורשת הכללית לחישול הכוח הצבאי של מדינת ישראל.

התצוגה במוזיאון האצ"ל בתש"ח מתמקדת בפעולות האצ"ל החל מ"החלטת החלוקה" באו"ם – כ"ט בנובמבר, 29.11.1947 ועד השתלבותו של האצ"ל בצה"ל עם הקמתו.

על מבנה המוזיאון

[למורה: ניתן לדבר על מבנה המוזיאון ברחבת הכניסה בחוץ או להיכנס פנימה, בקבוצה קטנה,

ולהסביר במבואה]

המוזיאון הוקם על הריסות בית שנבנה בשנת 1900 בשכונת מנשיה, השכונה הצפונית של יפו, על ידי איש עסקים יהודי שעלה מרוסיה. לאחר מותו עבר הבית לידיים ערביות והושכר לצורכי מגורים, תעשייה ומסחר. בעקבות מאורעות תרפ"ט (1929) נותרה בשכונה הערבית מנשיה רק משפחה יהודית אחת, שגרה בעליית הגג של הבית, אך במהלך מאורעות תרצ"ו (1936) נאלצה לברוח גם היא. בקרבת הבית היה המעוז הערבי האחרון שנפל בידי האצ"ל בקרב על השכונה בסוף שנות השבעים, בעת פינוי השכונה, קיבלה עמותת "ברית חיילי האצ"ל" אישור מעיריית תל אביב-יפו, להקים יד הנצחה וזיכרון לארבעים ואחד הלוחמים שנפלו במערכה על יפו. האדריכלים אמנון ודני שוורץ ואמנון ניב, שיחזרו חלק ממבנה האבן המקורי ושילבו בו זכויות שחורה

שמדגישה ומעצימה את יופיו של הבניין הישן. בתום עבודות השימור והבנייה, בשנת 1983, נפתח המוזיאון לקהל הרחב. בשנת 1987 זכה הבניין בפרס רוקח למפעלי הנדסה.

עמיחי פאגלין (גידי)

י"א כסלו התרפ"ג - י"ח אדר א' התשל"ח (1 בדצמבר 1922 - 25 בפברואר 1978)

עמיחי פאגלין "גידי" נולד בתל אביב בשנת 1922. את תחילת דרכו במחתרת עשה "גידי" ב"הגנה", אולם לאחר זמן קצר הצטרף לאצ"ל. בתחילת המרד (1944) לקח חלק בפעולות האצ"ל נגד השלטון הבריטי ובשנת 1946 מונה לקצין המבצעים של הארגון וחבר המפקדה הראשית. עשרות מבצעים היו פרי תכנונו. הבולטים שבהם: פיצוץ מלון המלך דוד, הפריצה לכלא עכו והקרבת לשחרור יפו. עמיחי פאגלין גם המציא את פצצת החבית, שפוצצה את בניין המשטרה בחיפה. בשנת 1977 התמנה ליועץ ראש הממשלה מנחם בגין למלחמה בטרור. בפברואר 1978 נספה יחד עם רעייתו ציפורה בתאונת דרכים.

מוזיאון האצ"ל בתש"ח, בית "גידי", קרוי על שמו.

מפת החלוקה

[למורה: מפת החלוקה נמצאת מצד שמאל בכניסה, לאחר דלפק הקבלה]

בכ"ט בנובמבר 1947 התקיימה באו"ם הצבעה היסטורית על סיום המנדט הבריטי וחלוקת הארץ לשתי מדינות: יהודית וערבית. הצעת החלוקה זכתה ברוב. יהודי ארץ ישראל יצאו לחוג ברחובותיה, בעוד ערביי הארץ, שסירבו להצעת החלוקה, פתחו בהתקפות על היישובים היהודיים ועל דרכי התחבורה. מטרתם: חיסול המדינה היהודית.

החלטת האו"ם כללה גם הקמת ועדה מיוחדת שתדאג להעברה מסודרת של השלטון. אך בפועל הדבר לא התקיים. השלטון הבריטי החל בפינוי כוחותיו, כשהוא מאפשר לערבים לתפוס עמדות קריטיות אף באזורים יהודיים, ובכך המשיך את המדיניות הפרו-ערבית שנקט במהלך שלטונו בארץ.

הכרזת המדינה והקמת צה"ל

ביום ה' באייר תש"ח, ה-14 במאי 1948, דוד בן-גוריון, ראש מנהלת העם, הכריז על הקמת מדינת ישראל.

למחרת הכרזת המדינה, פלשו צבאות ערב לארץ ישראל. והמדינה שזה עתה הוקמה, נכנסה למלחמת הישרדות אל מול צבאות סדירים של מדינות ערב המקיפות אותה.

בתאריך 11 ביוני 1948, בסערת המלחמה, הוקם צה"ל, ורוב לוחמי המחתרות הצטרפו לשורותיו.

במסגרת תוכנית החלוקה, לא נכללה ירושלים בגבולות המדינה היהודית והייתה אמורה להיות נתונה למשטר בין-לאומי בחסות האו"ם ("בינאום"). ומכיוון שכך שמרו המחתרות על עצמאותן בעיר, והמשיכו בפעילות.

תוכנית החלוקה - 29.11.1947

מקרא	
שטח מדינה יהודית	
שטח מדינה ערבית	
אזור בין-לאומי	

[למורה: פקודת יום - מצד ימין למפת החלוקה]

למרות שהאצ"ל לא מסכים עם התוכנית, והיישוב היהודי היה מאוד שמח לקבלה, מנחם בגין מפרסם את פקודת היום שאומרת: "נפלה החלטת הביתור... העם צוהל בל נאשימו". ... כלומר למרות שזו החלטה מאוד בעייתית (ביתור), לא נאשים את העם שהוא כל כך שמח כי סוף סוף מישהו מכיר בעובדה שלעם היהודי צריכה להיות מדינה.

כרוז האצ"ל "אל שכנינו הערבים": [מצד שמאל למפת החלוקה למטה]

יחד עם ההתנגדות, האצ"ל מפרסם את הכרוז הזה, שנקרא "אל שכנינו הערבים" והוא פונה אל הערבים ומבקש מהם להפסיק עם הפיגועים והטרור, להגיע למשא ומתן ולנסות להגיע להסכם כלשהו. בשורה למטה, האצ"ל אומר משפט מאוד מיוחד: "שימרו על קשרי השלום בינינו כפי שהיו בשנים האחרונות...". הרי אנחנו יודעים שקשרי שלום לא בדיוק היו ביניהם אף פעם, אבל האצ"ל רוצה לפנות לערבים בצורה חיובית ודיפלומטית ולהגיד להם שצריך לחדש קשרים טובים שהיו בעבר בינינו. בשורה התחתונה נמצאת אזהרה: "אנו מזהירים אתכם, הניחו לשכניכם היהודים". כלומר אם לא תפסיקו לעשות פיגועים, אנו נגיב בצורה צבאית וחמורה כמו שאנחנו יודעים לעשות וכמו שהגבנו בעבר. מה הייתה תגובת הערבים לכרוז? האם הם שמעו בקולו של האצ"ל?

[למורה: בהמשך התצוגה מוצגת מרגמה, ניתן להסביר על כלי נשק זה בקצרה, ולהמשיך בסיפור רכבת הנשק. מרגמה היא כלי ירייה ארטילרי פשוט, המורכב מקנה מתכתי המחובר למשטח, סדן שבדרך כלל מונח על האדמה ואשר יורה פצצות במסלול תלול בלבד. זוהי אחת משתי המרגמות של האצ"ל שניתן להן הכינוי ה"יתומות". למה? כי בפעולת החרמה שביצע האצ"ל ב-1946 הוצאו ממחנה צבאי בריטי שתי מרגמות כאלה אבל ללא פגזים.]

רכבת הנשק 17.4.1948

חודש לפני עזיבתם את הארץ, תכננו הבריטים לתת "מתנת פרידה" לערבים – להעביר רכבת עמוסת אמל"ח ופצצות מרגמה לכוחות "צבא ההצלה" של קאוקג'י בטול-כרם. יחידת המודיעין של האצ"ל - ה"דלק" - גילתה את הדבר ואת מקום יציאת הרכבת ויעדה, ובמפקדת הארגון תוכננה פעולה לעצירת הרכבת והשתלטות על הנשק היקר שהיה מאוד חסר למחתרת.

למפקד הפעולה נתמנה אליהו טמלר-סנד ולסגנו-אליעזר סודיט "קבצן". התכנון היה, לשים מארב של כמאה לוחמים בעיקול המסילה (מקום בו הרכבת מאטה) בקילומטר ה-41 בין חדרה לבנימינה, ליד פרדס חנה, והם יפעילו את המטען הקטן שהטמינו על הפסים ברגע שהרכבת תעבור, ישתלטו עליה וייקחו את הנשק והתחמושת.

כדי להיות בטוחים שאכן רכבת הנשק יוצאת בשעה היעודה (פעמים רבות קרה שמטעמי בטיחות הבריטים עיכבו את מועד יציאת הרכבות מחשש שהיא תשמש מטרת חבלה לאחת המחתרות), שם האצ"ל תצפיתן

בסמוך לתחנת הרכבת בחיפה. ברגע שהוא ראה את הרכבת יוצאת, מיהר על אופניו אל הטלפון ביתו של איש אצ"ל שגר קרוב למסילה, ודיווח זאת לאיש אצ"ל נוסף, שברגע קבלת ההודעה יצא על אופנוע אל הכוחות בשטח להודיע להם שהרכבת הבאה שתעבור כאן היא הרכבת הנכונה.

על פי התוכנית, לוחמי האצ"ל בשטח פוצצו מטען שגרם לנהג הקטר לבלום בפתאומיות, וכתוצאה מכך הקטר התהפך, ירד מהפסים, והרכבת נעצרה.

בשלב הזה עמדה בעיה בפני אנשי האצ"ל – מתברר שמספר הקרונות היה גדול מהמשוער וכמה מהם היו משוריינים. לאצ"ל לא היו כדורים חודרי שריון, בנוסף לנשק ולתחמושת, ברכבת היו גם כ- 40 חיילים בריטים חמושים! ברגע שהם שמעו את הפיצוץ, הם פתחו באש קטלנית על הכוח התוקף, שנפרס בשטח ללא עמדות מגן. כתוצאה מהירי נהרגו 3 מלוחמי הארגון.

לרגע היה נדמה שהפעולה נכשלה, הלוחמים התחילו להתפזר ואף ניתנה הוראה להחזיר את המשאיות שהוכנו לבסיסהן. בשטח נותרו עשרות בודדות של לוחמים. לפתע "גידדי", עמיחי פאגלין, קצין המבצעים של האצ"ל, שעבר בין העמדות השונות, גילה שבידי אחת מהן ישנם שישה חיילים בריטים שבויים שככל הנראה עפו מהרכבת כתוצאה מהדף הפיצוץ. גידי פנה אל אחד מהם שלא היה פצוע ואמר לו כך: אנחנו נשחרר אותך אבל אני מטיל עליך שליחות. לך אל מפקדך ותגיד לו שהרכבת מוקפת בכוח של לוחמי הארגון הצבאי הלאומי חמושים בנשק אנטי שריוני וכל המסילה ממולכדת. יש לו 5 דקות להיכנע ולמסור את הנשק לידינו. אם תיכנעו לא נפגע בכם. אם לא תשמעו לדרישתנו, נפוצץ את הרכבת על כל הנשק ועל כל יושביה, והרי עוד מעט מסתיים המנדט ואתם חוזרים חזרה הביתה, חבל שתחזרו בארונות.

החייל שוחרר ונכנס לתוך הרכבת. עוברת דקה, שתיים, שלוש ואין תשובה....

גידי מחליט לא לחכות לסוף האולטימטום. הוא נעמד, חושף את עצמו ומתקרב לעבר הקרונות. לפתע הוא מבחין בקנה של רובה, מבצבץ מתוך אחד הפתחים ומכוון ישירות אל ראשו. הוא מספיק להשתטח על הקרקע שנייה לפני שהכדור שורק ליד אוזנו. גידי לא מתייאש. הוא זוחל לעבר הרכבת וצועק למפקד הבריטי: "הקשיבו, הקשיבו! אתם מוקפים מכל עבר במאות חיילי אצ"ל חמושים. מטרתנו להחרים את הנשק. היכנעו, אין לכם ברירה, לא נפגע בכם. אם תמשיכו להתנגד, לא יצא איש מכם חי, נפוצץ את הרכבת כולה. צאו והרימו ידיים! זו אזהרתי האחרונה!". לאחר שהות קלה החלו הבריטים לצאת מהרכבת בידיים מורמות לאות כניעה.

מיד החלו פעולות פריקת הנשק מהרכבת והעמסתו על משאיות של האצ"ל. לפתע, קרא גידי לקצין הבריטי ואומר לו: "בוא, תעמיד את כל החיילים שלך כאן בשורה מולי". המפקד הבריטי נהיה לבן כמו סיד. הוא כמובן פחד שהולכים להוציא אותם להורג. התחיל לצעוק על גידי: "איפה המילה שלך? הבטחת לשחרר אותנו אם ניכנע!" גידי ענה לו: "אל תדאג, אני קצין עברי, אני מקיים את ההבטחות שלי ואנחנו לא פוגעים בשבויים".

האצ"ל היה זקוק לתגבורת, עוד ידיים עובדות, בשל הכמות עצומה של אמל"ח והזמן הקצר. ברכבת היו 50 טון של אמל"ח. ובין היתר היו בה 20 אלף פגזים. בעזרת דמיון, יצירתיות, אומץ ותושייה רבה הצליח גידי להפוך פעולה כושלת להצלחה גדולה. הנשק הזה הוטמן בסליקים של משפחת אהרונסון בזיכרון יעקב והוא שימש את האצ"ל בקרב על יפו ובקרבות אחרים במסגרת מלחמת השחרור.

ומוסיף לוחם האצ"ל ברוך וינר ("קונוס"): בתוך סיפור רכבת הנשק הייתה אפיזודה מאוד ייחודית שאנו קוראים לה סיפורו של הפצוע האנגלי: אחד החיילים הבריטים השבויים היה פצוע אנושות בבטנו. גידי נתן לי הוראה לפנות את הפצוע, לטפל בו ולהציל את חייו.

הקרב ביהוד

4.5.1948

עשרה ימים לפני הכרזת המדינה, כבשו כוחות האצ"ל את הכפר יהודיה, אשר שימש כמקום מושבן של הכנופיות במחוז לוד, בראשותו של חסן סלמה, ומתוכו יצאו מרצחים שהתקיפו את השיירות היהודיות באזור. לאחר הכיבוש, הקימו כוחות האצ"ל מפקדה מאולתרת עם חדרי קשר ומגדל תצפית בצריח המסגד. החיילות של האצ"ל איישו את המקום ושימשו כתצפיתניות.

חודש ושבע לאחר מכן, ביום 11 ביוני לפנות בוקר, הפתיע כוח גדול וחמוש היטב של הלגיון הערבי, את כוחות האצ"ל ביהודיה והמקום נפל לידיהם.

כשכוחות האצ"ל הנסוגים, עמדו לצאת לכוון פתח-תקווה, בקע קול ממכשיר הקשר: "אני שומעת קולות של ערבים ואיני יודעת מה לעשות". היה זה קולה של התצפיתנית מרים, שנשארה על צריח המסגד ללא יכולת נסיגה.

במקום נכחה המפקדת רות מוריץ, עולה חדשה מאוסטרליה, שלחמה בחזית על אף ששבועיים קודם לכן נפל בקרב על יפו, ארוסה אברהם כנעני הי"ד. היא התעשתה ראשונה מההלם שאחז בלוחמים, נטלה "ברן" ורצה לכוון המסגד, כדי לחלץ את חברתה.

האזור כולו כבר אויש על ידי כוחות ערביים ובכל זאת הצליחה רות להגיע עד למסגד, שעטה במעלה המדרגות הלולייניות, אך, כשהגיעה לראש המגדל התברר שהערבים בעקבותיה...

כדי לא לפול בידיהם בחיים (גורלן ברור להן) קפצו השתיים מצריח המסגד אל מותן.

לזכרן אנו מקדישים פינה זאת!

כיבוש ראש העין

בסוף מאי 1948 יצאו כוחות האצ"ל לכבוש את מקורות הירקון ותחנת השאיבה שבראש העין, ראס אל עין. ובאותה תקופה היה זה מקור מים חשוב שסיפק מים לירושלים. לפי תוכנית החלוקה, ראש העין הייתה צריכה להיות חלק מהמדינה הערבית, האצ"ל חשש שמא הערבים יחסמו את המים (או יזהמו אותם) ואספקת המים לירושלים תיפסק.

תוכנית הכיבוש הוכנה ביחד עם כוחות ההגנה (זה היה זמן קצר לפי קום המדינה ופירוק המחתרות ולכן המחתרות ניסו לשתף ביניהם פעולה). מטה המבצע שוכן בסביבת שדה התעופה כפר סירקין. עם שחר תקף כוח אחד את מבצר אנטיפטרוס ומכוני שאיבת המים והצליח לכבושם. החיילים העירקיים שהיו במקום ברחו. מאוחר יותר תקף וכבש כוח שני את המחנה הצבאי הבריטי הנטוש ואת תחנת הרכבת. אולם באותו יום

נערכה התקפת נגד בה השתתפו 300 לוחמים ערבים שהתקדמו בכלי רכב משוריינים ובראשם חסן סלמה, מפקד הגזרה הערבית של האזור התיכון (אשר נפצע אנושות בחילופי האש ואחר כך מת מפצעיו).

מספר חללי האצ"ל במבצע ראש העין היה 12, רובם נהרגו בהתקפת-הנגד. בעקבות ההתקפה עבר המקום שוב לידי הערבים, עד שחרורו ב- 13 ביולי 1948. עם הצטרפותו של האצ"ל לצה"ל, כבשה חטיבת אלכסנדרוני את ראש העין שנית והשאירה אותו בידיים יהודיות.

הקרב על יפו

25-28 אפריל 1948

הנושא המרכזי במוזיאון.

יפו הייתה אחת הערים הגדולות ביותר של הערבים בארץ ישראל באותה תקופה, והכילה כ-80 אלף ערבים. לפי תוכנית החלוקה של האו"ם מכ"ט בנובמבר, יפו הייתה אמורה להיות חלק מהמדינה הערבית. החל מהחלטת החלוקה, תל אביב ושכונותיה היו נתונות להתקפות בלתי פוסקות מכיוון יפו. אוטובוסים יהודים הותקפו, רכוש יהודי הוצת ונבזז בידי הפורעים הערבים ולאורך הגבול שבין תל אביב ליפו נפלו קורבנות יהודים רבים. מצריח מסגד חסן בק (שבגלל יתרון הגובה שלו ניתן היה לראות ממנו את כל האזור בקלות) הכנופיות הערביות צלפו לעבר רחובות ת"א. 334 יהודים נרצחים ברחובות תל אביב כתוצאה מהצליפות, למעלה מאלף נפצעו עד שהאצ"ל החליט לשים קץ לדבר ולהסיר את האיום מתושבי ת"א ולכבוש את יפו.

שכונת מנשייה הייתה קו הביצורים של ערביי יפו ולכן האצ"ל החליט להשתלט קודם על האזור הזה בכדי לנתק את מנשייה מיפו. בסוף אפריל (חול המועד פסח) יצאו לוחמי האצ"ל למערכה, מצוידים ב- 35 מקלעים, 2 מרגמות, 2 מטולי פיאט ו- 4 פגזים, 3 כלי רכב משוריינים, נשק קל ורימונים. באין תותחים, פוצץ האצ"ל בעזרת פחי שמן את העמדות המבוטנות של הערבים. בימים הראשונים ההתקדמות הייתה דלה. הלוחמים נתקלו בהתנגדות קשה מצד הערבים ורבים מהם נהרגו או נפצעו. מנחם בגין, כינס את המפקדים, מציע לסגת: "נכשלנו, זו לא בושה, כוח האויב עדיף, נחכה לשעת כושר אחרת". אך המפקדים כולם התנגדו באומרם שהם מוכנים למות אבל לא להפסיק את הלחימה ביפו, חייבים לכבוש את יפו ולהפסיק את הצליפות. "גידיי", עמיחי פאגלין שהיה קצין המבצעים של האצ"ל ביקש 24 שעות, כדי לנסות רעיון אחר. תוכניתו הייתה לצמצם את כמות החיילים המשתתפים במבצע מ- 600 ל- 200 איש בלבד ובעזרת פטישים ואזמלים לעבור ולחצוב דרך קירות הבתים (שהיו עשויות אבן כורכר רכה ומתפוררת). תוך 3 שעות הגיעו הלוחמים לעמדה הראשונה ופוצצו אותה. הדבר גרם לכנופיות הערביות לנטוש את העמדות שלהם ולברוח לתוך יפו תוך שהם משאירים מאחור את כל הנשק והתחמושת. ביפו הם התנכלו לאוכלוסייה המקומית הערבית, בוזזים חנויות, אונסים נשים וכדומה. "חיי האנשים נעשו הפקר וכבוד הנשים חולל" כתב מנהיג ערבי בזיכרונותיו. כתוצאה מכך ברחו תושבי יפו ונותרו בה 3000 מקומיים. שכונת מנשייה נפלה לידיה של האצ"ל ב- 28 לאפריל 1948.

גלגולו של שופר

בעקבות מאורעות תרפ"ט (1929), מינתה ממשלת בריטניה, בהסכמת חבר הלאומים, "ועדה לקביעת הזכויות והתביעות השנויות במחלוקת של היהודים והמוסלמים בכותל המערבי". במסקנות הועדה נאסר על היהודים

לתקוע בשופר ברחבת הכותל המערבי במוצאי יום הכיפורים כנהוג בכל קהילות ישראל. היישוב היהודי בארץ ישראל והמוסדות הלאומיים זעמו על ההחלטה.

תנועת הנוער בית"ר ובהמשך גם הארגון הצבאי הלאומי, החליטו לעשות מעשה כדי להפר פקודה זו ולתקוע בשופר. במוצאי יום הכיפורים, בעת שהמתפללים מצטופפים ברחבה הצרה בהמוניהם. החל משנת תר"ץ (1930), הגיעו בחורים צעירים חדורי נחישות עם שופרות ובתום תפילת הנעילה תקעו בשופר.

בשנת תש"ז (1946) הוטלה המשימה על שלושה נערים: אפרים שטיינברג, שמואל בג'איו ומשה קרואני. את השופרות הבריחו לרחבת הכותל שלוש חברות מתנועת הנוער בית"ר מתחת לבגדיהן, מתוך ידיעה שהחייילים הבריטים לא יערכו חיפוש עליהן. שלושת הנערים תקעו בשופר בזה אחר זה. לאחר מכן, שניים מהם הצליחו להיטמע בקהל ולהעלים אך מוישליה קרואני נתפס.

לאחר חקירה קצרה בתחנת המשטרה, במהלכה סירב למסור פרטים על עצמו ועל הארגון שמטעמו נשלח, הוחלט להעמידו למשפט. עורך דינו, אליהו מרידור, הצליח להוציאו זכאי באמצעות פרצה משפטית בכתב התביעה הבריטי – שם לא צוין שהנער שנתפס הוא יהודי, ולכן לא הייתה עילה להאשימו בהפרת הצו האוסר על יהודים לתקוע בשופר. משה שוחרר לביתו אך השופר שלו הוחרם על ידי השוטרים הבריטיים ונעלם. שמואל בג'איו, סיפר סיפור זה בתוכנית "מספרי הסיפורים" ששודרה ברדיו.

לאחר זמן מה רואיין בערב דומה מרואיין שסיפר, כי בעת שליחות בסקוטלנד, פגש אדם שסיפר לו שבשנת תש"ז (1946), שירת במשטרה הבריטית והוצב בכותל, כדי למנוע מהיהודים לתקוע בשופר. הסיפור היה זהה אך מהצד הבריטי. הסקוטי הוציא שופר וביקש מהישראלי שיחזיר אותו לבעליו. מכר משותף, ששמע את הסיפור הן מפי שמואל בג'איו והן מפי השליח שחזר מסקוטלנד, קישר בין שני הצדדים וכך הגיע השופר לידי של שמואל בג'איו.

לאחר מותו, אלמנתו, אלישבע בג'איו, העבירה את השופר למשמרת למוזיאון האצ"ל בתש"ח.

תצוגת השופר במוזיאון